

ознаки або їх сукупності дозволяє зробити висновок про ступінь наближення його до ідеальної моделі, зафіксувати різницю між професіоналом і непрофесіоналом. Таким чином, соціологічний портрет професіонала містить такі його ознаки, які з огляду на особистісні особливості (індивідуальні риси характеру, власний стиль праці, спосіб професійної адаптації) не мають ієрархичних рис соціально-типового. В цьому сенсі професійно значущі ознаки, що виступають типотворючими критеріями, є стійкими у відношенні до зовнішнього середовища і, формуючись у динаміці, збагачують особистість знаннями й досвідом, які складають професійну культуру особистості.

Список літератури: 1. Аваньев Б.Г. Человек как предмет познания. Л., 1969. 2. Геллерштейн С.Г. К вопросу о профессиональной типологии // История советской психологии труда / Под ред. В.П.Зинченко, В.М.Мунипова, О.Г.Носкова. М., 1983. 3. Корнеева Л.Н. Роль самооценки в обеспечении надежности деятельности пилота и эффективности подготовки летных кадров // Проблемы безопасности полетов. Авиационная эргономика и подготовка летного состава. М., 1984. 4. Лашина В.Л. Категория профессионализма в правоохранительной деятельности: сущность и структура // Вестник Международного славянского университета. Т. III, №2. X., 2000. 5. Платонов К.К. Структура и развитие личности. М., 1986. 6. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Под ред. Г.С.Никифорова. СПб., 1991. 7. Фирсова С.В. Психолого-педагогические вопросы профессиональной подготовки водителей троллейбуса. Л., 1989. 8. Шадриков В.Д. Проблемы систематизации профессиональной деятельности. М., 1982.

Надійшло до редколегії 05.01.02

Л.М.Давиденко

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Боротьба зі злочинністю у широкому розумінні цих слів включає у себе два основних аспекти: кримінально-правовий, який полягає у виявленні, розкритті, розслідуванні злочинів, притягненні винних осіб до встановленої законом відповідальності; та кримінологічний, який охоплює вивчення злочинності, її причин, вжиття заходів з їх усунення чи нейтралізації.

На сьогодні у кримінологічній літературі поряд із цим поняттям використовуються і такі, як «попередження злочинів», «протидія злочинності», «контроль за злочинністю», «вплив на злочинність». Вважаємо, що усі ці терміни мають право на існування у юридичній літературі. Однак кожен з них за змістом вузчий, ніж термін «боротьба зі злочинністю».

Що стосується цього терміна, то доцільність його використання продиктована цілою низкою причин: по-перше, він місткий, тому що припускає вплив і на причини злочинності, і на злочинців, включає правоохоронну діяльність спеціальних державних органів та участь громадських організацій та окремих громадян у охороні правопорядку; по-друге, боротьба зі злочинністю – це термін, яким охоплюються інші вищезгадані поняття. Крім того, термін «боротьба зі злочинністю» у широкому значенні використовується міжнародною спільнотою – Організацією Об'єднаних Націй,

коли ця спільнота проводить, наприклад, конгреси по боротьбі зі злочинністю та поводженню із правопорушниками (підкреслено нами – Л.Д.).

Боротьба зі злочинністю становить собою вид соціальної діяльності і в цій якості потребує організації. Належна організація протидії злочинності є найважливішою умовою її ефективності.

Термін «організація» має декілька значень. Одне з них – впорядкування, приведення чого-небудь в порядок. У цьому значенні цей термін майже повністю співпадає з терміном «управління», у зв'язку з чим багато авторів використовують їх як рівнозначні, виходячи з того, що управління, управлінецький вплив завжди носить організаційний характер. У такому значенні «організація» використовується у тексті цієї роботи.

Організація як діяльність із впорядкування включає у себе низку функцій, які у різних сферах життєдіяльності за своїм характером та кількістю можуть не співпадати. Організація боротьби зі злочинністю включає: аналіз злочинності, визначення цілей та пріоритетних задач, планування заходів по боротьбі зі злочинністю, координацію та оцінку ефективності.

Аналіз злочинності представляє собою єдність пізнання та оцінки. У процесі пізнання дослідник отримує фактичні дані про злочинність, наче її «фотографію». Оцінка передбачає співвіднесення отриманих статистичних даних із низкою інших даних з метою розробки необхідних управлінських рішень.

Слід, однак, мати на увазі, що пізнання та оцінку можна розмежовувати лише в абстракції. Практично ж вони взаємопов'язані. Зміст оцінки, тобто те, з яких позицій буде досліджуватись злочинність (кримінологічна, криміналістична тощо), задає мету пізнання, його направленість, визначає межі. У свою чергу, сама оцінка залежить від результатів пізнання, у тому числі на попередніх його етапах [1, с.5-6].

Аналіз злочинності може здійснюватись у масштабах країни, в рамках областей, районів, мікрорайонів. Дещільшими з практичної точки зору є аналізи окремих видів злочинів; злочинів, які скоюються у різних сферах життєдіяльності; злочинів, скоєних неповнолітніми тощо.

У тісному зв'язку з аналізом злочинності, його продовженням є постановка мети. Вона має важливе значення для будь-якого виду діяльності. Не є винятком у цьому сенсі боротьба зі злочинністю, яка представляє собою різновид соціально-правової діяльності. Значення даного управлінського акта у сфері боротьби зі злочинністю полягає в тому, що правильно сформульовані цілі визначають основні напрямки боротьби зі злочинністю, виступають як фактор, який мобілізує, служать критерієм оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.

У літературі з управління під метою розуміється той етап системи, якого треба досягти, або результати, які необхідно отримати. При цьому метою можуть бути як такі стани проблеми [2, с.161].

Керуючись вищевикладеним, практично доцільним, на наш погляд, вглядає формулювання головної мети боротьби зі злочинністю на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Відомо, що в радянський період в якості головної мети боротьби зі злочинністю висувалась повина її ліквідація на основі усунення причин та умов, що породжують злочинність.

Виходячи з того, що злочинність – продукт суспільства, наслідок об'єктивно існуючих у ньому суперечностей, така мета-задача є нереальною. Суспільство, яким би досконалим воно не було, змушено зносити існування злочинності як неминучого зла. Але воно в змозі контролювати та стримувати злочинність, переборювати її найбільш руйнівні тенденції, захищати громадян та суспільні інтереси від злочинних посягань. На певних етапах свого розвитку суспільство може ставити своїм завданням скорочення окремих видів злочинів і навіть злочинності в цілому.

У цей час, враховуючи фактичний стан економіки, соціальної, правової та інших сфер життєдіяльності, у яких коріняться причини та умови злочинності, висувати як головну мету боротьби зі злочинністю повсюдне її скорочення – було б неправильно. Уявляється, що на сучасному етапі головною метою боротьби зі злочинністю у нашій країні є стабілізація кримінальної ситуації з тим, щоб у недалекому майбутньому поставити задачу скорочення злочинності на всій території України.

Поряд із тим, в окремих регіонах України скорочення окремих видів злочинів і навіть злочинності в цілому може висуватися як практична мета вже сьогодні.

Поруч з поняттям «мета» у сфері боротьби зі злочинністю необхідно використовувати поняття «задача», під якою розуміється те, що треба зробити для досягнення мети. В межах однієї мети може бути сформульовано декілька задач. Наприклад, для скорочення в регіоні рецидивної злочинності (мета) необхідно вирішити декілька задач:

- а) покращити роботу з надання допомоги у соціальній адаптації особам, які звільнилися із місць позбавлення волі;
- б) активізувати виховну роботу із раніш судимими особами у місцях проживання й трудових колективах;
- в) посилити попереджувальний вплив гласного адміністративного нагляду за особами, звільненими з місця позбавлення волі.

Особлива роль в організації боротьби зі злочинністю належить плануванню заходів, спрямованих на стримування злочинів, послаблення й нейтралізацію факторів, що їх обумовлюють. План є дієвим засобом управління, тому що він дозволяє: а) зосередити зусилля учасників боротьби зі злочинністю на вирішенні пріоритетних задач; б) забезпечити ефективне використання людських, матеріальних та інших ресурсів; в) скоординувати роботу структурних підрозділів усередині одного правоохоронного органу та забезпечити взаємодію різних органів; г) забезпечити необхідні умови для здійснення контролю і самоконтролю у сфері боротьби зі злочинністю.

Найбільш звичним досвідом планування боротьби зі злочинністю в Україні є, на мій погляд, «державна програма боротьби зі злочинністю», затверджена 25 червня 1993 р. Верховною Радою України. І хоча практична реалізація даної Програми з різних причин не була такою ж успішною, сам факт її розробки заслуговує на позитивну оцінку, тим більше, що це був перший такий досвід у нашій країні, маючи на увазі не лише Україну, але й колишній СРСР. Програма складалася з преамбули і 7 розділів, які містили більше 120 заходів правового, організаційного, економічного,

соціального і іншого характеру. Комплексний характер Програми виявляється також у тому, що у боротьбі зі злочинністю вона об'єднує зусилля різних міністерств, відомств та установ.

Важливе значення у розглянутому аспекті мають програми боротьби зі злочинністю, затверджені Президентом України, які, як свідчить практика, можуть бути предметно-цільовими та загальними.

Предметно-цільові плани охоплюють заходи, спрямовані на попередження окремих видів та груп однорідних злочинів. Прикладом такого анду планування є «Національна програма боротьби з корупцією», затверджена Указом Президента України від 10 квітня 1997 р.

Зараз в Україні діє «Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки». Метою цієї програми є забезпечення активної наступальної протидії злочинності і послаблення темпів її зростання на основі чітко окресленого пріоритету послідовного нарощування зусиль держави та суспільства, вдосконалення законодавства, організації засобів та методів попередження й розкриття злочинів. Програма передбачає заходи з: а) організаційного та правового забезпечення профілактики злочинності; б) захисту життя, здоров'я, честі і гідності особи, майна від злочинних проявів; в) протидії організованій злочинності та корупції; г) зменшення кримінального тиску на економічні відносини; д) мінімізації злочинного впливу на неповнолітню молодіжну сферу; е) попередження наркоманії, циганства та алкоголізму; ж) протидії рецидивної злочинності; з) охорони громадського порядку, безпеки дорожнього руху, и) попередження розповсюдження бродяжництва; і) матеріально-технічного і кадрового забезпечення профілактичної роботи.

У тісному зв'язку із загальнодержавним та регіональним плануванням знаходиться так званий відомчий планування боротьби зі злочинністю. Мова йде про складання планів роботи з боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями у сфері діяльності правоохоронних органів. Даний зв'язок виражається перш за все у тому, що ті заходи загальнодержавних та регіональних програм, в реалізації яких беруть участь правоохоронні органи, повинні відзеркалюватись у відомчих планах роботи. При цьому формулюватись ці заходи у відомчих планах повинні таким чином, щоб діяльність відповідних органів з їх виконання не виходила за рамки їх компетенції. Змішування компетенцій при розробці й реалізації спільних заходів з боротьби зі злочинністю не припустиме.

Разом з тим, відомчий планування є самостійним видом планування, оскільки усі правоохоронні органи, що беруть участь у боротьбі зі злочинністю, діють як незалежні одне від одного в організаційному плані відомства. Вони самостійно визначають безпосередніх виконавців: в межах свійських строків здійснення заходів можуть за власним розсудом встановлювати строки окремих операцій тощо. Самостійність відомчого планування визначається також тим, що діяльність правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю здійснюється не лише в межах загальнодержавного і регіонального програмування, але й виходить за їх межі. Ця діяльність у значній частині повинна відображатися в поточних планах роботи центральних і регіональних органів правопорядку та їх структурних під-

розділів. Вважаємо, що вдосконалення практики планування даної роботи є значним резервом підвищення ефективності всієї діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю.

Важливою функцією управління боротьбою зі злочинністю є контроль. Будь-який план боротьби зі злочинністю, будь-яке управлінське рішення можуть виявитись лише папірцем, якщо не буде забезпечено дієвий контроль за їх виконанням.

У теорії управління контроль тлумачиться як система спостереження та перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням – законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам тощо; виявлення результатів впливу суб'єкта управління на керований об'єкт, допущених відхyleнь від вимог управлінських рішень, від встановлених принципів організації та регулювання [3, с.240].

Наведене визначення у повній мірі прийнятне і для характеристики функції контролю за процесом боротьби зі злочинністю.

Контроль за станом боротьби зі злочинністю часто ототожнюється із перевіркою, однак перевірка лише складова частина контролю. Поруч із перевітками для забезпечення контролю за станом боротьби зі злочинністю використовуються статистичні звіти правоохоронних органів щодо виконаної роботи по боротьбі зі злочинністю, заслуховування звітів на засіданнях колегій та координаційних нарадах керівників нижчих органів, спеціалізованих та інші форми.

Контроль як функцію управління процесом боротьби зі злочинністю не слід ототожнювати із контролем як засобом попередження злочинності. Об'єктом контрольно-профілактичної діяльності є, як правило, поведінка осіб, схильних до скоєння правопорушень. Наприклад, адміністративний контроль органів міліції за поведінкою осіб, які повернулися із місць позбавлення волі, є дієвим засобом попередження рецидивної злочинності. Об'єктом контролю як функції управління є діяльність суб'єктів боротьби зі злочинністю з виконання заходів, передбачених планами і програмами боротьби зі злочинністю, а також заходів, періодичне або систематичне виконання яких покладено на суб'єктів боротьби зі злочинністю чинним законодавством.

Управлінський контроль у сфері боротьби зі злочинністю може бути підсумковим та проміжним, суцільним та вибіркоким, плановим та неплановим.

Важливу роль в організації боротьби зі злочинністю відіграє координація. У юридичній літературі термін «координація» використовується тоді, коли мова йде про спільну та взаємоузгоджену діяльність різних органів та відомств, які беруть участь у боротьбі зі злочинними та іншими правопорушеннями. Значення координації дій правоохоронних органів полягає в тому, що вона дозволяє об'єднати їх зусилля у боротьбі зі злочинністю і на цій основі досягти більших результатів з меншими витратами часу й сил. Координація сприяє створенню єдиного фронту боротьби зі злочинними, що є необхідною передумовою успіху в цій справі.

Розрізняється адміністративно-територіальна та відомчо-галузева координація дій суб'єктів боротьби зі злочинністю.

Поняттям «адміністративно-територіальна координація» охоплюються: узгоджені дії суб'єктів боротьби зі злочинністю у масштабі всієї країни; спільні дії учасників боротьби зі злочинністю на рівні областей; спільні дії суб'єктів боротьби зі злочинністю на рівні району (міста).

Поняттям «відомчо-галузева координація» охоплюються: спільні або узгоджені дії правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю; узгоджені дії суб'єктів попередження правопорушень серед неповнолітніх; узгоджені дії державних органів та громадських організацій з попередження рецидивної злочинності; узгоджені дії контролюючих органів з попередження розкрадань державної власності.

Форми і методи координації різні. У практиці правоохоронних органів з метою об'єднання зусиль по боротьбі зі злочинністю застосовуються:

- координаційні наради керівників правоохоронних органів;
- спільні візиди на місця для проведення узгоджених дій, перевірки та надання допомоги місцевим правоохоронним органам;
- спільні аналізи та узагальнення практики боротьби зі злочинністю тощо.

Потреба в координації дій правоохоронних органів обумовлена наявністю спільних цілей та задач у сфері боротьби зі злочинністю.

Боротьба зі злочинністю, як будь-яка інша соціальна діяльність, може бути ефективною та неефективною. Ефективна боротьба призводить до здійснення поставлених цілей, неефективна тягне за собою лише витрати матеріальних та інших ресурсів і не приносить очікуваного результату. Тому у практичному плані дуже важливо володіти методикою вимірювання ефективності певної конкретної діяльності по боротьбі зі злочинністю.

У науковій літературі ефективність визначається ступенем досягнення необхідного результату, заздалегідь встановленого планом чи правовим досвідом. В економіці ефективною є така діяльність, котра дає максимально можливий за даних умов результат при мінімальних витратах засобів виробництва, сировини тощо.

Стосовно діяльності по боротьбі зі злочинністю ефективними можна вважати такі дії та заходи, які вже призвели або призведуть до необхідного результату. Однак при цьому залишається два невирішених питання: що слід розуміти під результатами діяльності по боротьбі зі злочинністю та як вони можуть бути виміряні?

Вважаємо, що відповідь на перше запитання у загальному вигляді формулюється наступним чином: результатом діяльності з боротьби зі злочинністю є фактичне досягнення цілей-задач, які поставлені суспільством перед державою у сфері боротьби зі злочинністю як у масштабі країни, так і в окремих регіонах, на окремих напрямках тощо.

Таким чином, практична можливість виміряти ефективність діяльності по боротьбі зі злочинністю напряму залежить від того, наскільки правильно, науково обґрунтовані цілі-задачі у сфері боротьби зі злочинністю. Завишені цілі-задачі роблять неможливим для учасників боротьби зі злочинністю отримати позитивну оцінку своєї роботи, а занижені цілі-задачі, навпаки, дозволяють посередню роботу оцінити як високоєфективну.

Вирішення другого питання пов'язане із створенням системи показників, на основі котрої може бути оцінена та або інша діяльність по боротьбі зі злочинністю. При цьому слід мати на увазі, що для оцінки стану боротьби зі злочинністю в цілому та на окремих її напрямках слід мати власний набір показників. Так, наприклад, система оцінки стану боротьби із насильницькими злочинами проти особи має містити показники, які характеризують розкриття та своєчасність розслідування даних злочинів, їх питому вагу, інтенсивність та інші дані. Для оцінки ефективності боротьби з економічними злочинами переважна більшість названих показників мало придатні, а окремі з них можуть застосовуватись лише зі зворотнім знаком. Наприклад, показник розкриття взагалі не придатний для оцінки боротьби з економічними злочинами, а велика кількість зареєстрованих злочинів є одним із позитивних показників роботи відповідних служб та підрозділів по боротьбі з економічними злочинами. При оцінці боротьби із насильницькими злочинами проти особи високий рівень реєстрації даних злочинів характеризує роботу відповідних органів та служб із негативного боку.

Різною має бути система оцінки боротьби зі злочинністю і стосовно окремих її видів та підвидів. У боротьбі зі злочинністю беруть участь різні правоохоронні органи, які поруч із загальними мають і специфічні задачі, які вирішують притаманними лише їм засобами.

Разом з тим, слід підкреслити, що показники ефективності, котрі різняться за характером, мають відповідати певним вимогам, підпрацьованим теорією та практикою.

Основними з них є: достовірність, порівняльність, оптимальність, поєднання кількісних та якісних показників.

Список літератури: 1. Методика аналізу злочинності: Метод посібник. М., 1986. 2. Оптнер С.І. Системний аналіз для рішення делових и промислових проблем // Перевод с англ. М., 1967. 3. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования). Изд. 2-е доп. М., 1973.

Надійшла до редколегії 03.01.02

П.І. Орлов, Д.П. Альошин

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У чинному кримінальному законодавстві України вперше в її історії закріплене поняття організованої групи. Так, згідно з ч.3 ст.28 КК України, «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його потуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи».

Формулювання побудоване за описовим принципом, тому вийшло досить громіздким, що само по собі ще не свідчить про бездоганність поняття названої форми співучасті. Спробуємо проаналізувати ознаки організованої групи, що вказані в цьому визначенні. Насамперед хотілося